

مهم‌ترین پیام «واقعۀ غدیر» برای نسل امروز

تکمیل دین و ابلاغ ولایت

محمد مهدی تسخیری

معاون بین‌الملل دانشگاه ادیان و مذاهب

مَنْ كُنْتُ مَوْلَا فِهَذَا عَلِيٌّ مَوْلَاهُ...الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا...«...امروز دین شما را برایتان کامل و نعمت خود را بر شما تمام گردانیدم و اسلام را برای شما (به‌عنوان) آیینی برگزیدم...» (بخشی از آیه سوم سوره مائده)

براین باوریم که ادیان الهی و رهبران آسمانی آمده‌اند تا اخلاق عالیّه را تکمیل بخشند؛ «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ» از فرمایشات شناخته شده پیامبر اسلام(ص) و کلیدواژه هدایتگری همه انبیای الهی است، تا جامعه‌ای انسانی سرشار از عدالت و محبت و رحمت و خیرخواهی و آبادانی بسازند.

امیرمؤمنان علی(ع) فرمود: پندگان خدا، زندگی در پرتو دین، قلعه استوار، سپر محکم و گوشه مطمئن است که مسلمان به آن پناه می‌برد تا او در این دنیا از زندگی دلپذیر و در دنیای دیگر از سعادت و رستگاری برخوردار شود، زیرا که دین نوری است که خداوند

در قلب مسلمان می‌اندازد، بنابراین او با نور خدا به حقایق می‌نگرد و به راه هدایت رهسپار می‌شود، تا در راه رفتن خود از تلو تلو خوردن در امان باشد.

واقعۀ غدیر نیز در این راستا به‌عنوان یک حقیقت مستمر و بی‌زوال است. چراغ روشن آگاهی و معرفتی است که راه نجات و سعادت را در طول تاریخ اسلامی به همه نسل‌های مسلمان نشان می‌دهد. ما در اینجا به‌دنبال تبیین و تحلیل تاریخی این رویداد بزرگ نیستیم، گرچه همه فرق اسلامی در وقوع آن شک ندارند و اختلاف تنها در تفسیر و برداشت از این همایش بی‌نظیر است.

در وقوع این رویداد کافی است که به گفته آیت‌الله سبحانی از بزرگان فقه و تاریخ رجوع کنیم که اشاره دارند: «در اهمیت این رویداد تاریخی، همین اندازه کافی است که این واقعۀ تاریخی را ۱۱۰ صحنه نقل کرده‌اند؛ البته این جمله نه به آن معنی است که از آن گروه زیاد تنها همین افراد، این حادثه را نقل کرده‌اند؛ بلکه تنها در کتاب‌های دانشمندان اهل تسنن، نام ۱۱۰ تن به چشم می‌خورد. درست است که پیامبر اکرم(ص) سخنان خود را در جامعه صد هزار نفری تلقّا نمود؛ ولی گروه زیادی از آنان از نقاط دوردست حجاز بودند که از آنان حدیثی نقل نشده است و گروهی از آنان این واقعۀ را نقل کرده‌اند، ولی تاریخ موفق به درج نام آنان نگردیده است و اگر هم درج کرده، به دست ما نرسیده است.»

پیام غدیر آن است که جهان اسلام را به سوی وحدت و اتفاق دعوت کرده است تا «امت واحدۀ» در هر زمان با همه اختلافات نظر و دیدگاه‌ها، در مقام رویکرد و تلاش، به فکر مصلحت امت اسلامی باشند. علامه دکتر حسین محفوظ بر این باور است که «مشترکات میان شیعه و سنی بیش از ۹۰ درصد است و به‌جای غرق شدن در ورطه اختلاف و جدال، که جز هر دادن فرصت‌ها و تلف شدن نیروها نتیجه‌ای ندارد باید با اعتصاب به «حبل الله» به گفت‌وگو و تفاهم و وحدت و همبستگی پرداخت. اختلاف مسلمانان به اختلاف عالمانی باز می‌گردد که از تعصب‌های کهنه پیروی می‌کنند و از دیدگاه‌هایی سرمشق می‌گیرند که از طریق گمان یا روش حاکمان به این دیدگاه‌ها رسیده‌اند.»

بزرگداشت این عید الهی از ما می‌طلبد در بی‌آشنایی با مهم‌ترین اهداف این روز باشیم:

۱- صیانت از قرآن و اهداف رسالت الهی، جهت استمرار حرکت انبیای الهی و آخرین پیامبر. فهم درست قرآن و مقایسه ولای این پیام الهی فرستاده شده بر پیامبر رحمت(ص)، یک تکلیف انسانی- اسلامی است؛ زیرا که قانون نهفته زندگی بشر را دربرمی‌گیرد، کوتاهی در فهم و تبعیت از آن موجب خسران است. امیرمؤمنان(ع) فرمود: الله الله فی القرآن لا یَسْبِقُکُمْ بِالْعَمَلِ یَهِیَ الْکُفْرَینَ... «خدا را خدا را درباره قرآن، نباید که دیگران در عمل به آن از شما پیشی جویند...»

تأکید بر روش انبیا در طول تاریخ بشری است که جانشینان نگاهان مکتب، برای تبیین معارف و گفت‌وگو با نسل‌های بعد تعیین نمودند تا بشریت را از گمراهی نجات دهند و حدیث نقلین خود گواه این مدعا است که فریقین بر آن اتفاق نظر دارند؛ «من در میان شما دو امانت نفیس و گرانبها می‌گذارم یکی کتاب خدا، قرآن و دیگری عترتم اهل بیت را. تا وقتی که به این دو تمسک جوید، هرگز گمراه نخواهید شد و این دو یادگار من هیچگاه از هم جدا نمی‌شوند. تا کنار حوض کوثر بر من وارد شوند.»

۳- یکی از عوامل تکرار بعثت انبیا دور شدن پیروان ایشان از معارف حقیقی آیین‌های الهی است. جانشینان، مفسران واقعی متون دینی آیین پیامبرانند تا

تأملی بر پیام سیاسی حدیث غدیر

حفظ آزادی و کرامت مردم

دکتر غلامرضا ظریفیان

استاد تاریخ دانشگاه تهران

واقعۀ غدیر، در تاریخ اندیشه سیاسی مسلمانان از جایگاه قابل تأملی برخوردار است تا آنجا که برخی از آن به‌عنوان «قلب تاریخ سیاسی اسلام» یاد می‌کنند. براین اساس، از این رخداد تاریخی می‌توان پیام‌های سیاسی بسیاری را استخراج کرد که خوانش مجدد آنها برای انسان امروز می‌تواند درس آموز باشد. البته واقعۀ غدیر، فارغ از جنبه سیاسی، ابعاد مختلف دیگری هم دارد؛ یکی از مهم‌ترین ابعاد پیامبر اکرم(ص) در این رخداد تاریخی مورد توجه قرار دادند، «بعد معرفتی» این واقعۀ است که از قضا، در خوانش‌های امروزی از واقعۀ غدیر اغلب نادیده گرفته می‌شود.

پیامبر اکرم(ص)، ۱۳ سال در مکه و ۱۰ سال در مدینه، برای تأسیس یک جامعه جدید که برآمده از شاخص‌های الهی و اسلامی باشد، تلاش کردند؛ اما واقعیت این است که «جامعه جدید» و در پس آن، «فهم جدید» و «انسان جدید» امری نبود که در یک بازۀ زمانی کوتاه، آن هم در فرهنگ جاهلیت جزیره‌العرب، محقق شود. این فرهنگ جاهلی، مانعی جدی بر سر راه تحقق جامعه مبتنی بر قرآن و اسلام بود. در این راستا، قرآن کریم در آیات بسیاری به‌خصوصیات، ویژگی‌ها و زیست‌جهان انسان در فرهنگ جاهلیت و نقش بازدارنده و منطبق این فرهنگ در تأسیس یک جامعه دینی اشاره کرده است. ایجاد تحول و تغییر بنیادین در یک چنین شرایط فرهنگی و مواجهه با انسانی برآمده از این فرهنگ، امری به غایت زمان‌بر بود. از این رو، پیامبر اکرم(ص) به اعتبار قرآن و اسلام مدلی از یک جامعه ارائه کردند، اما مهلت محدود ایشان باعث شد تا تنها ۲۰ - ۳۰ درصد از ایده جامعه جدید را در زمانه خود تحقق ببخشند. از این رو، تنها عملیاتی کردن بخشی از آن مدل را در دستور کار خود قرار دادند. اما فارغ از زمان محدود ایشان، جامعه آن زمان نیز به گونه‌ای نبود که ظرفیت تحقق کامل این مدل را داشته باشد و در نهایت پیامبر گرامی اسلام(ص) تنها به ابلاغ مدل و ایده‌ای که به اعتبار قرآن در خصوص یک جامعه اسلامی طرح‌ریزی کرده بودند، بسنده کردند.

واقعیت این است که پیش بردن این جامعه، جز از رهگذر «جریان امامت» میسر نمی‌شد. کسانی باید در اداره جامعه عهده‌دار مسئولیت پیامبر اکرم(ص) می‌شدند که ایده و مدل پیامبر(ص) در تأسیس یک جامعه دینی را با همه وجود درک کرده و از انگیزه لازم برای تحقق آن ایده برخوردار باشند. به این اعتبار، تداوم این مسیر باید به افرادی سپرده می‌شد که در وهله نخست آن مدل معرفتی را به‌طور کامل درک کرده باشند و دوم اینکه از انگیزه و تعهد کافی برای تحقق بخشیدن به این مدل برخوردار باشند. در این راستا، رسول اکرم(ص) می‌فرمایند: انا مدینه العلم و علی باها فمّن اراد العلم فلیات الباب، «من شهر دانش‌ام و علی دروازه آن است؛ هر کس دانش می‌جوید، باید از آن دروازه وارد شود.»

امیرالمؤمنین علی(ع) اشارات کامل داشتند به همه اجزای مدل جامعه اسلامی که پیامبر اکرم(ص) ارائه کرده بودند و همچنین از انگیزه لازم برای تحقق جامعه دینی که پیامبر اکرم(ص) ترسیم کرده بودند، برخوردار بودند. بنابراین، واقعۀ غدیر، تداوم تأسیس جامعه دینی و نهادینه کردن اسلام حقیقی است؛ اسلامی که پیامبر اکرم(ص) آن را از رهگذر وحی شناخت و درک کرد و از رهگذر سیره‌اش، به مردم ابلاغ نمود. پس از ایشان نیز، امیرالمؤمنین علی(ع) به‌عنوان «مفسر اسلام نوی» عهده‌دار این مسئولیت شد. اگر امیرالمؤمنین(ع) از این حقیقت پاسداری نمی‌کردند، معرفت‌های مجازی و کاذب نهادینه می‌شد و اسلام اصیل و حقیقی تحریف می‌شد.

خطبه‌ای که پیامبر اکرم(ص) در واقعۀ غدیر خم بیان کردند چند پیام اصلی داشت که می‌توان آنها را چنین برشمرد:

۱- توحید و معرفی خداوند

رسول الله(ص) در خطبه غدیر که به تعبیری آخرین پیام عمومی‌شان به مردم بود، به معرفی خداوند و به تعبیری توحید اشاره می‌کنند و می‌گوشتند تا خداوند را آنگونه که هست، نه آنگونه که اذهان و احوال افراد می‌فهمند، ارائه کنند. پرسشی که در این فضا مطرح می‌شود این است که چرا ایشان در آخرین خطبه عمومی خود بر «توحید» و شناخت درست خداوند تأکید مضاعف می‌گذارند؟

واقعیت این است که درک نادرست از خداوند متعال و بدفهمی از دین، تبعات زیانباری به‌دنبال دارد و شاهد این مدعا، ظهور اشکال خطرناکی همچون جریان خواجه بنی‌امیه، بنی‌عباس و شکل امروزی تر آن جریان‌های بنیادگرا در برخی از کشورها است

و جنایت‌هایی که این جریان‌های به انحراف کشیده شده بر اثر بدفهمی‌شان از دین رقم می‌زنند، دلیل تأکید چندباره پیامبر اکرم(ص) بر شناخت درست خداوند بود. بنابراین، اصلی‌ترین رسالت پیامبر(ص) «توحید» و فهم درست آن است. پیامبر اکرم(ص) در اعلام ولایت امیرالمؤمنین علی(ع) با صراحت عنوان می‌کنند که ولایت



یکی از مهم‌ترین پیام‌های سیاسی حدیث غدیر و یکی از مؤلفه‌های تداوم یک جامعه دینی «عدالت» است. بحث عدالت با حوزه «اجتماع» و «سیاست» پیوند عمیقی دارد. اساساً نظام توحیدی، نظامی است که در آن شکاف طبقاتی وجود ندارد، توزیع منابع ثروت به شکلی عادلانه صورت می‌گیرد و فرصت‌های برابر برای همه آحاد بشر وجود دارد و نظام شایسته‌سالاری در تمام عرصه‌های آن حاکم است. واقعیت این است که ماهیت عدالت صرفاً اقتصادی نیست بلکه توزیع عادلانه قدرت و توزیع عادلانه کرامت را هم شامل می‌شود. در واقع، جامعه علاوه بر بهره‌مندی از یک زیست عادلانه، به یک زیست بالاتر هم قدم بگذارد و آن «زیست اخلاقی» است. در قرآن کریم هم همواره «عدالت» در کنار «احسان» مورد تأکید قرار گرفته و این بدان معنا است که عدل برای یک جامعه دینی کافی نیست و این عدالت باید با احسان توأمان و به آن نیز مجهز شود

حقیقی، همان ولایت خداوند است و در جریان این ولایت، امیرالمؤمنین علی(ع) می‌گوشتند تا با مبانی معرفتی و عمل خود، مردم را به خدای واحد فرابخواند.

توحید یک پیام سیاسی مهم دارد و آن این است که همه انسان‌ها تنها یک چیز را عبادت می‌کنند و آن «خداوند» است. بنابراین، انسان‌ها تنها تحت سیطره خداوند هستند.

سوره غاشیه می‌فرماید: فَذَکَرْنَا اِنَّمَا اَنْتَ مُذَكَّرٌ لَّسْتَ عَلَیْهِمْ بِمُضَیِّطٍ «پس خلق را (به حکمت‌های الهی) متذکر ساز که وظیفه پیغمبری تو غیر از این نیست. تو مسلط



ندارد، توزیع منابع ثروت به شکلی عادلانه صورت می‌گیرد و فرصت‌های برابر برای همه آحاد بشر وجود دارد. واقعیت این است که ماهیت عدالت صرفاً اقتصادی نیست بلکه توزیع عادلانه قدرت و توزیع عادلانه کرامت را هم شامل می‌شود.

۳- فراهم کردن بستری برای زیست اخلاقی

سومین پیام سیاسی غدیر و به تعبیری سومین مؤلفه تداوم یک جامعه دینی که دغدغه اصلی پیامبر اکرم(ص) در حدیث غدیر بود فراهم کردن بستری برای زیست اخلاقی مردم است. منظور از زیست اخلاقی در بعد اجتماعی در واقع تحقق فداکاری، انصاف، دیگرخواهی، به رسمیت شناختن دیگران، حق آزادی، حق انتخاب رویه‌های زندگی و... در یک جامعه است.

نکته‌ای که در واقعۀ غدیر نباید از نظر دور داشته شود حفظ آزادی و کرامت مردم و به رسمیت شناختن حق انتخاب آنان در پذیرفتن ولایت حضرت علی(ع) است. پیامبر اکرم(ص) هیچگاه مردم را در پذیرفتن ولایت حضرت علی(ع) اجبار نکردند و تنها عنوان کردند اگر می‌خواهید نظام اجتماعی شما مبتنی بر یک فرهنگ حقیقی باشد لازم آن پذیرفتن ولایت علی(ع) است؛ چرا که ایشان از اسلام حقیقی درک و شناخت کامل داشتند و از انگیزه کافی برای نهادهی کردن آن در جامعه برخوردار بودند.

در یک جامعه توحیدی انسان‌ها با انتخاب خودشان مهرورزی کرده و به دیگران کمک می‌کنند. در سیره سیاسی-اجتماعی امیرالمؤمنین علی(ع) هیچگاه نمی‌بینیم که ایشان بخوانند به اجبار ارزش‌های دینی را به مردم القاء کنند. بنابراین، پیامبر اکرم(ص) در دوران نبوت خویش، مبتنی بر اسلام حقیقی جامعه‌ای را بنا کردند و می‌بایستی این جامعه در بسستر تاریخ تداوم پیدا می‌کرد، غدیر و آخرین پیام عمومی ایشان به مردم نیز در راستای همین دغدغه بود.

مهم‌ترین پیام سیاسی پیامبر اکرم(ص) در واقعۀ غدیر این بود که انسان‌ها آمده‌اند تا جزی عبودیت خداوند، عبودیت هیچ سیستمی را نپذیرند و مبتنی بر این عبودیت، سیستم‌هایی را طرح‌ریزی کنند که عادلانه باشد؛ توزیع قدرت و ثروت در آن به شکل برابر صورت گیرد، فاصله طبقاتی در آن به حداقل برسد، نظام شایسته‌سالاری در تمام عرصه‌های آن حاکم شود و تبعیض‌های نژادی و جنسیتی از آن رخت ببندد. به تعبیری، جامعه علاوه بر بهره‌مندی از یک زیست عادلانه با همان نگاه توحیدی و تداوم ولایت الهی به یک زیست بالاتر هم قدم بگذارد و آن «زیست اخلاقی» است. در قرآن کریم هم همواره «عدالت» در کنار «احسان» مورد تأکید قرار گرفته و این بدان معنا است که عدل برای یک جامعه دینی کافی نیست و این عدالت باید با احسان توأمان و به آن نیز مجهز شود.